

تحلیل گفتمان اخبار «کاهش تعهدات برجامی ایران» در خبرگزاری صداوسیما و پایگاه اینترنتی العربیه فارسی

حسن قاسمی^۱، لیلیا نیرومند^۲، آنی میرزاکحانیان^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۸/۰۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۱۰

چکیده

ایران، یک سال پس از خروج آمریکا از برجام، به تعهدات خود عمل کرد، ولی پس از گذشت این مدت، به تدریج اجرای تعهدات خود را کاهش داد. رسانه‌های گوناگون بر مبنای گفتمان خود، نسبت به پوشش اخبار کاهش تعهدات برجامی ایران، اقدام کردند. العربیه فارسی و خبرگزاری صداوسیما، دو رسانه مهم منطقه هستند که هرکدام، از زاویه نگاهی متفاوت و براساس گفتمان‌های خود، این اخبار را برای مخاطبان خود پوشش دادند و ما در این پژوهش، به مطالعه، بررسی و تحلیل گفتمان این دو رسانه پرداخته‌ایم. روش پژوهش، تحلیل گفتمان بر مبنای رویکرد گفتمان کاوی ون‌دایک است. بازه زمانی مورد مطالعه، در این پژوهش، از روز چهارشنبه ۱۸ اردیبهشت ۱۳۹۸ تا ۲۰ آبان ماه ۱۳۹۸ است. متون مورد مطالعه، ۸ خبر از مجموع ۱۴۱ خبر العربیه فارسی و ۷ خبر از بین ۳۲۹ خبر خبرگزاری صداوسیماست که در بازه زمانی مذکور به پوشش اخبار کاهش تعهدات برجامی ایران پرداخته‌اند، نمونه‌ها به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد در العربیه فارسی، ایران، عامل نامنی منطقه خاورمیانه و تهدیدی برای جامعه جهانی معرفی می‌شود و علاوه بر گفتمان ایران‌هراسی، گفتمان‌های ایران منزوی و ایران ضعیف و ایران حامی تروریست، ترویج می‌شود. در مقابل، خبرگزاری صداوسیما بر گفتمان مقاومت، اقتدار و ضد استکباری تاکید دارد و معتقد است ایران به منظور حفظ منافع ملی، اقدام به کاهش تعهدات برجامی خود کرده است.

واژه‌های کلیدی

تحلیل گفتمان، خبرگزاری صداوسیما، العربیه فارسی، کاهش تعهدات برجام.

* این مقاله بر اساس نظر گروه دبیران و سردبیر فصلنامه، پژوهشی است.

۱. دانشجوی دکتری علوم ارتباطات، گروه علوم ارتباطات، دانشکده علوم انسانی، واحد تهران شرق، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
Hassn.E.Ghasemi@gmail.com

۲. استادیار گروه علوم ارتباطات، دانشکده علوم انسانی، واحد تهران شرق، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
Ln_Niroomand@Yahoo.com

۳. استادیار گروه علوم ارتباطات، دانشکده علوم انسانی، واحد تهران شرق، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
Ani.Mirzakhaniyan@gmail.com

مقدمه و طرح مسئله

توافقنامه هسته‌ای که بین ایران و کشورهای ۵+۱ به امضا رسید و با عنوان برجام، یعنی برنامه جامع اقدام مشترک معروف شد، خیلی زود توسط رئیس جمهور آمریکا نقض شد تا همچنان موضوع برنامه‌های هسته‌ای ایران، مورد توجه شبکه‌های خبری مختلف در سراسر دنیا باشد. ایران نیز پس از یک سال صبوری و پابندی به تعهدات برجامی خود، در نهایت تصمیم گرفت به تدریج و در چند گام، تعهدات برجامی خود را کاهش دهد. این تصمیم ایران با واکنش‌های گوناگون همراه شد و رسانه‌های مختلف براساس سیاست‌های رسانه‌ای و گفتمان خود به بازتاب اخبار این رویداد پرداختند.

از میان رسانه‌های مهم منطقه، العربیة فارسی و خبرگزاری صداوسیما، پوشش اخبار کاهش تعهدات برجامی ایران را در اولویت خبری خود قرار دادند. نحوه پوشش این اخبار و بازنمایی واقعیت‌های این رویداد بر داوری مخاطبان درباره فعالیت‌های

هسته‌ای ایران و دلایل اختلافات ایران و کشورهای مقابل، مؤثر خواهد بود و از آنجا که این بازنمایی‌ها براساس گفتمان حاکم بر رسانه شکل می‌گیرد، شناخت این گفتمان دارای اهمیت می‌شود. بنابراین مسئله اصلی این پژوهش، شناخت گفتمان این دو رسانه در پوشش اخبار کاهش تعهدات برجامی ایران و استخراج گفتمان‌هایی است که این رسانه‌ها در پوشش اخبار کاهش تعهدات برجام بر آن تأکید کرده‌اند.

از طرفی، آگاهی و شناخت از گفتمان رسانه‌های رقیب که به دنبال اثرگذاری بر مخاطبان ایرانی هستند، برای صداوسیما جمهوری اسلامی ایران و سایر رسانه‌های داخلی مهم است، چرا که با این شناخت، رسانه‌های داخلی عملکرد بهتری در اتخاذ سیاست‌های رسانه‌ای خواهند داشت.

در این مقاله به تحلیل گفتمان سایت خبری العربیة فارسی و سایت خبرگزاری صداوسیما در پوشش اخبار برجامی ایران پرداخته‌ایم. بنابراین کوشش شده است تا به این سؤال پاسخ دهیم که گفتمان خبری سایت‌های خبری العربیة فارسی و خبرگزاری صداوسیما در پوشش اخبار با محوریت «کاهش تعهدات برجامی ایران» چیست؟

علت انتخاب سایت العربیة فارسی این است که این سایت به عنوان نمونه‌ای از رسانه‌های کشورهای منطقه است که به پوشش اخبار مربوط به ایران، مخصوصاً اخبار برجام می‌پردازد و تلاش دارد با جذب مخاطبان فارسی زبان و ایرانی، آنها را در راستای سیاست‌های خود و صاحبانش، تحت‌تأثیر قرار دهد. شناخت گفتمان رسانه‌های فارسی زبان رقیب، مانند العربیة فارسی در مقایسه با گفتمان رسانه ملی، به تقویت جایگاه صداوسیما در پاسخ‌گویی و اعتمادسازی نزد مخاطبان کمک می‌کند.

این مقاله در بازه زمانی ۱۸ اردیبهشت ماه ۱۳۹۸ تا ۲۰ آبان ماه ۱۳۹۸ به مطالعه و بررسی اخبار کاهش تعهدات برجامی ایران در سایت‌های مورد مطالعه، پرداخته است. این بازه زمانی شش ماهه، فاصله بین گام اول کاهش تعهدات برجامی ایران، تا گام چهارم کاهش این تعهدات است.

پیشینه پژوهش

در گذشته، پژوهشگران داخلی و خارجی دیگری در زمینه نحوه پوشش اخبار ایران و منطقه خاورمیانه، در رسانه‌های گوناگون تحقیق کرده‌اند که نتایج این پژوهش‌ها به ما در دستیابی به هدف مقاله کمک می‌کند و اکنون برخی از آنها را مرور خواهیم کرد.

۱. رضاعلی قاسمی‌نسب و همکارانش، در مقاله‌ای که در شهریور ۱۳۹۸ در نشریه علمی-پژوهشی «جستارهای زبانی»، با عنوان «تحلیل زبان‌شناسی خروج آمریکا از برجام در گفتمان دو شبکه العربیة و المنار» به چاپ رسانده است، به تحلیل گفتمان اخبار شبکه العربیة در پوشش اخبار خروج آمریکا از برجام، پرداخته است. این مقاله، اخبار شبکه العربیة را مورد مطالعه قرار داده است که ما نیز در این پژوهش، اخبار این شبکه را بررسی کرده‌ایم و موضوع خروج آمریکا از برجام به موضوع کاهش تعهدات برجامی ایران که ما آن را بررسی می‌کنیم، مرتبط است، از طرف دیگر، روش پژوهش مورد استفاده در این مقاله نیز تحلیل گفتمان با رویکرد ون دایک بوده است که با روش پژوهش ما مطابق است. در این پژوهش، محققین به این نتیجه رسیده‌اند که شبکه العربیة برای

اینکه پیام مایوس‌کننده‌ای دربارهٔ ایران به مخاطب خود مخابره کند، از واژگان منفی زیادی در متون خود استفاده کرده و تلاش کرده با چینش واژگان منفی و برجسته کردن آنها، شرایط نامیدکننده‌ای از ایران، در ذهن مخاطب خود القا کند و ریشهٔ این شرایط را نیز به سرمایه‌گذاری سیاسی ایران در کشورهای منطقه نظیر یمن، لبنان، عراق و سوریه پیوند می‌زند. همچنین در نتایج این مقاله آمده است که، برجسته‌سازی و حاشیه‌رانی، سازوکاری است که العربیه برای برجسته کردن نقاط قوت و پنهان کردن نقاط ضعف خود از آن بهره برده است.

۲. خانسا القدیمی در سال ۲۰۱۳ در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل گفتمان انتقادی بی‌بی‌سی انگلیسی در مقایسه با وبسایت خبری بی‌بی‌سی عربی» به مقایسهٔ نسخهٔ عربی و نسخهٔ انگلیسی بی‌بی‌سی پرداخته است. نویسنده در این پژوهش، به تفاوت‌های این دو نسخه، از نظر دیدگاه ایدئولوژیک پنهان در «تیترا» و «مقالات خبری»، که به مخاطبان مختلف مخابره می‌شوند، پرداخته است. جالب اینکه این مقاله پوشش اخبار برنامهٔ هسته‌ای ایران را در وبسایت‌های عربی و انگلیسی بی‌بی‌سی مقایسه می‌کند. نویسنده در مقایسهٔ یکی از این اخبار می‌نویسد: خبر در نسخهٔ انگلیسی با این جمله شروع می‌شود که: «پس از چند روز مذاکرات شدید در ژنو، ایران موافقت کرده است که درازای حدود ۷ میلیارد دلار برای رفع تحریم‌ها، برخی فعالیت‌های هسته‌ای خود را متوقف کند». درحالی‌که در نسخهٔ عربی از یک مقدمهٔ انسانی‌تر و مثبت‌تر استفاده شده و این‌گونه آغاز می‌شود که: «براساس این گزارش، وزرای خارجه گفتند: ایران و گروه ۵+۱ در مورد برنامهٔ هسته‌ای تهران در کنفرانس ژنو به توافق رسیدند». این صدای مثبت و صلح‌آمیز در نسخهٔ عربی همچنان ادامه دارد. علی‌رغم اینکه در نسخهٔ انگلیسی، حرف و لحن، قوی است. برای مثال در انگلیسی می‌گوید: باراک اوباما، رئیس‌جمهور آمریکا از این توافق استقبال کرد و گفت این توافق، برای جلوگیری از ساخت سلاح هسته‌ای توسط ایران، «کمک‌کننده خواهد بود». در حالی که در نسخهٔ عربی می‌گوید: «باراک اوباما، رئیس‌جمهور آمریکا در اولین اظهارنظر

خود در مورد توافق‌نامه گفت که این اولین گام مهم در راه‌حل جامع‌تر برای حل مشکل برنامه هسته‌ای ایران است.» به نظر می‌رسد انتخاب واژگانی در این دو نسخه ایدئولوژی‌هایی را پشت سر می‌گذارد. نسخه انگلیسی از این عبارت استفاده می‌کند: «کمک به جلوگیری از ایران»، با فرار گرفتن در کنار واژگانی منفی «سلاح هسته‌ای». در حالی که این جنبه را نمی‌توان در کل نسخه عربی مشاهده کرد. در نسخه عربی «برنامه هسته‌ای» مشکلی است که نیاز دارد که «حل شود» نه «جلوگیری شود». در نسخه عربی این جمله اضافه می‌شود که: «وی (اوباما) گفت که می‌خواهد اختلافات با ایران بر سر برنامه هسته‌ای خود را از طریق مسالمت‌آمیز حل کند.» در نسخه انگلیسی اعلام می‌کند که نیت ایران، «ساخت سلاح هسته‌ای» است و برخورد آمریکا با آن محکم است، در حالی که در نسخه عربی تلاش می‌شود برخورد آمریکا با «برنامه هسته‌ای» ایران کم‌رنگ شود. نویسندگان در ادامه پژوهش می‌نویسد: «تحلیل گفتمان وبسایت‌های خبری بی‌سی‌سی انگلیسی در مقایسه با نسخه عربی، تفاوت ایدئولوژیکی را از نظر اطلاعات دقیق ارائه‌شده در یکی و در مقابل، تعداد محدودی از کلمات و اطلاعات در دیگری، آشکار می‌کند. به‌هرحال، اخبار انگلیسی مفصل‌تر از مقالات عربی بود.» و در پایان، این‌گونه نتیجه می‌گیرد که: به‌طور خلاصه، هر مخاطب متن خبر را براساس ایدئولوژی‌های تعیین‌شده توسط کاربران زبانی در یک جامعه خاص را درک می‌کند. بنابراین، چارچوب متمایز که هر زبان، فرهنگ و ایدئولوژی را مشخص می‌کند فرم بازنویسی اخبار را هنگام برخورد با کاربران مختلف زبانی تحمیل می‌کند. نویسندگان خبر می‌دانند که نوشتن کاملاً بی‌طرفانه غیرممکن است. با این حال، آن‌ها هنوز قصد دارند مقالات اخبار بی‌طرفانه و دقیق را در بسیاری از زبان‌ها و تنها یک‌صد تولید کنند. با وجود این، داشتن ایدئولوژی که جوامع زبان‌شناسی مختلف را برجسته می‌کند، این احتمال را انکار می‌کند. در نتیجه هر ماده زمانی تحت عمل بازنویسی قرار می‌گیرد که کاربران زبان مختلف مورد هدف قرار می‌گیرند. نویسندگان این مقاله، از روش پژوهش تحلیل گفتمان، برای تحلیل اخبار

مربوط به برنامه هسته‌ای ایران، در شبکه بی‌بی‌سی استفاده کرده است که با موضوع و روش پژوهش این رساله مشابهت دارد.

۳. محمد باقر سپهری، سال ۱۳۹۷ در مقاله‌ای که با عنوان «بازنمایی ایران در اخبار شبکه‌های تلویزیونی امریکا (تحلیل گفتمان انتقادی اخبار سی ان ان و ان بی سی در ارتباط با توافق هسته‌ای ایران و کشورهای ۱+۵)» در فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی به چاپ رسانده است، به نحوه بازنمایی سی ان ان و ان بی سی از مذاکرات هسته‌ای ایران و ۱+۵ در وین، با روش تحلیل گفتمان انتقادی فرکلایف پرداخته است. از آنجا که این پژوهش به تحلیل گفتمان اخبار توافق هسته‌ای ایران پرداخته است، ما به بررسی آن پرداختیم. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که این شبکه‌ها، با برجسته کردن نقش امریکا به عنوان ناجی دنیا و ارائه چهره‌ای منفی از ایران در چهارچوب دستیابی به بمب اتمی، دخالت در منطقه و حمایت از تروریسم، سعی در ایجاد ایران‌هراسی دارند. سی ان ان از تفاهم با امریکا، ایران را به توافق اجباری متهم می‌کند اما ان بی سی توافق را عامل قدرتمند شدن ایران و خطری برای امنیت اسرائیل و عربستان می‌داند و مدعی است که توافق هسته‌ای می‌تواند صلح جهانی را به خطر بیندازد و خاورمیانه را با بدترین تنش‌ها مواجه سازد. این مقاله، اخبار سی ان ان و ان بی سی را بر محور مذاکرات هسته‌ای ایران و کشورهای ۱+۵ براساس تحلیل گفتمان فرکلایف در سه سطح توصیف، تحلیل و تبیین مورد توجه قرار داده است و نتایج این مقاله نشان می‌دهد شبکه‌های آمریکایی مذکور به دنبال ارائه تصویری منفی از فعالیت‌های هسته‌ای ایران هستند و این مسئله را با گفتمان خاص خود بازنمایی می‌کنند. این شبکه‌ها با بزرگنمایی و اغراق در خبرهای مرتبط با ایران، درصدد بازنمایی منفی و تحمیل ذهنیت ایران‌هراسی هستند.

۴. مهرانز خانجانی با راهنمایی مهدی سمتی در دانشکده ارتباطات دانشگاه ایلنویز شمالی^۱ در آمریکا در سال ۲۰۱۷ پژوهشی با عنوان «پوشش خبری

رسانه‌ها و انتخاب منابع اخبار در مباحث سیاست خارجه آمریکا؛ مطالعه موردی توافق‌نامه ایران (برجام)» انجام داده است. نتایج پژوهش شواهدی قوی از وجود ارتباط بین پوشش اخبار سیاست خارجی آمریکا توسط رسانه‌های آمریکایی و مقام و سمت افراد در دولت آمریکا را نشان داده بود، به علاوه اینکه ذکر روزنامه‌نگاران غیردولتی به‌عنوان منبع خبری در اخبار تلویزیون نشان از درجه استقلال آن‌ها از مقامات بود. موضوع این پژوهش که به اخبار برجام را در رسانه‌های مختلف بررسی کرده است، می‌تواند ما را در انجام هرچه بهتر پژوهش یاری دهد.

مبانی نظری

نظریه انگاره‌سازی:

در توضیح انگاره‌سازی، کارل هوسمن چنین توضیح می‌دهد: رسانه‌ها، یک فضای ساختگی ارائه می‌دهند، برداشتی ذهنی از جهان که ضرورتاً با جهان واقعی منطبق نیست. اما این دنیای ذهنی و ساختگی صرفاً ساخته و پرداخته خود رسانه نیست. گرچه افرادی که برای رسانه‌ها کار می‌کنند درمورد ترتیب اهمیت اخبار تصمیم‌گیری می‌کنند اما منابع اطلاعاتی که روزنامه‌نگاران نقشی در میان آنها دست به انتخاب می‌زنند فرایندی است که روزنامه‌نگاران نقشی در آن ندارند. خبر ضرورتاً همان چیزی نیست که اتفاق افتاده است، بلکه چیزی است که منبع خبری آن را ارائه می‌دهد. چون تا زمانی که بین تهیه‌کنندگان خبر و منابع خبری، مبادله اطلاعات صورت نگرفته باشد، خبر به وجود نمی‌آید (هوسمن، ۱۳۷۶، ۲۱۴)

در جریان ساخت انگاره‌ها روحیات، پیش‌زمینه‌های ذهنی و میزان اعتماد محیطی مخاطبان دارای اهمیت فراوانی است. انگاره‌سازی در واقع ارائه انگاره‌ای (تصویری) از شخصیت‌ها، مکان‌ها، اشیاء و رویدادها به مخاطب است. در انگاره‌سازی، با بازتاب واقعیت سروکار نداریم، بلکه واقعیت‌ها دستکاری شده و همراه با تفسیر پنهان ارائه می‌شوند (مهدی‌زاده، ۱۳۸۰، ۳۶).

بورستین^۱، نویسنده کتاب انگاره یا چه اتفاقی برای رؤیای آمریکا افتاد^۲،

1. Daniel J. Boorstin

The image; Or, What happened to the American dream . 2

انگاره را به عنوان «واقعیتی جعلی که فرستنده پیام به شکلی مغرضانه و هدفمند برای گمراه کردن گیرنده ارائه می‌دهد»، تعریف کرده است. وی نقش تکنولوژی را در پیچیده‌تر و درعین حال متنوع شدن فرایند ساختن انگاره‌ها بسیار مهم و مؤثر می‌داند» (گودرزی، ۱۳۸۹، ۵۴).

حمید مولانا از صاحب‌نظران حوزه ارتباطات، در تعریف انگاره می‌گوید: انگاره مجموعه‌ای از تصاویر که خود این تصاویر در ذهن مخاطب جنبه‌های گوناگونی از واقعیت را دارند، است. بنابراین مجموعه تصاویر در حکم یک سازه قرار می‌گیرند (مولانا، ۱۳۷۵، ۱۱).

در بحث انگاره‌سازی به دو مفهوم اساسی می‌توان اشاره کرد:

۱. مفهوم گزینشگری: این مفهوم در رشته ارتباطات بسیار مهم است. رسانه‌ها در هر حال و همیشه، خواسته یا ناخواسته مشغول تأکید کردن یک مسئله و یا تأکیدزدایی از آن هستند.

۲. مفهوم تغییر شکل: برخی از مصرف‌کنندگان فکر می‌کنند که کنترل رسانه را در اختیار دارند، مانند معتادانی که فکر می‌کنند هر وقت بخواهند ترک می‌کنند، اما همین توهم است که بلای جان آنها می‌شود، این عادت و انگاره، ابتدا مانند تارهای عنکبوت است اما به تدریج به میله‌های ضخیم یک قفس تبدیل می‌شود و این همان مفهوم تغییر شکل است که کارشناسان رسانه نسبت به آن هشدار می‌دهند که مبادا وسیله به هدف تبدیل شود. یکی از رایج‌ترین کارهایی که رسانه‌ها در سازوکارهای انگاره‌سازی انجام می‌دهند، سرکوب افکار از طریق حذف حقایق است که گاه بخشی از آن را حذف و گاه بخشی غیرواقعی به آن اضافه می‌کنند (شکرخواه، ۱۳۸۱، ۵۴-۵۲).

نظریه گفتمان:

تحلیل گفتمان، جریان و بستری است که دارای زمینه‌ای اجتماعی است. اظهارات

و مطالب بیان‌شده، گزاره‌ها^۱ و قضایای^۲ مطرح‌شده، کلمات و عبارات مورداستفاده و معانی آن‌ها جملگی بستگی به این نکته دارند که مطالب بیان‌شده، گزاره‌های مطرح‌شده، قضایای مفروض و ... کی؟ کجا؟ چگونه؟ توسط چه کسی؟ له یا علیه چه چیزی؟ یا چه کسی صورت گرفته‌اند. به بیان‌دیگر، بستر زمانی، مکانی، موارد استفاده و سوژه‌های استفاده‌کننده هر مطلب، گزاره و قضیه تعیین‌کننده شکل، نوع و محتوای هر گفتمان به شمار می‌روند (مک‌دانل، ۱۳۸۰، ۵۶).

اساساً ریشه‌اندیشه‌های حوزه مطالعات گفتمانی را می‌تواند در آرا و اندیشه‌های میشل فوکو^۳ جستجو کرد. نظریه‌ها و تفکرات فوکو از سطح دشواری زیادی برخوردار است، که بخش اعظمی از این دشواری را به استفاده او از یک سلسله مفاهیم از پیش‌انگاشته شده درباره موضوعاتی نظیر جنسیت، نظم و زبان است. هنگامی ما معنای واقعی گفتمان از نظرگاه فوکو را درک خواهیم کرد که مفاهیمی چون قدرت، معرفت و حقیقت را به‌خوبی بشناسیم (آقاگل‌زاده، ۱۳۸۵، ۵۴).

فوکو درباره گفتمان اضافه می‌کند ما نباید گفتمان را فقط به معنای مجموعه‌ای از نشانه‌های زبانی و یا یک متن طولانی بدانیم بلکه باید آن را به‌عنوان اعمالی در نظر بگیریم که بر اثر ایراد سخن منظم پیرامون موضوعات، موجب به وجود آمدن و شکل دادن به آن موضوعات شود. براساس این تعریف، از نظر فوکو گفتمان چیزی است که چیز دیگری را خلق و تولید می‌کند نه آن چیزی که می‌تواند به شکل جداگانه مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد (آقاگل‌زاده، ۱۳۸۵، ۷۱)

ارنستولاکلاو و همسر وی شنتال موفه، با استفاده از نظریه فوکو، نظریه گفتمانی را به همه امور اجتماعی و سیاسی گسترش می‌دهند و می‌کوشند با استفاده از این نظریه، جامعه معاصر را تحلیل کنند. در این دیدگاه، امور اجتماعی و سیاسی و به‌طورکلی جهان واقعیت تنها در درون ساخت‌های گفتمانی قابل فهم‌اند و گفتمان‌ها به فهم ما از جهان شکل می‌دهند. نظریه لاکلاو و موفه ریشه در دو سنت نظری ساخت‌گرا یعنی مارکسیسم و زبان‌شناسی سوسوری دارد (مطهرنیا، ۱۳۹۰، ۱۴۳)

1 . Statements

2 . Premises

لاکلاو و موفه خود در کتاب هژمونی و راهبرد سوسیالیستی تحلیل گفتمانی را این‌گونه تفسیر می‌کنند:

« تلاشی است برای تئوریزه کردن آموزه‌های نوین در وادی علوم سیاسی و اجتماعی»، در سپهر این نگرش و رویکرد نوین، رهیافت گفتمانی ارتباطی تنگاتنگ با کنش‌های اجتماعی، عقاید و مشی و منش‌های آدمی در زندگی روزمره سیاسی یافته و به کارکردی مشابه با روش «فهم و اندریافت» ماکس وبر که سعی در درک و تحلیل کنش‌های اجتماعی از طریق کشف مقاصد عامل و کارگزار اجتماعی است، مسلح می‌شود (مطهرنیا، ۱۳۹۰، ۵۳)

نظریه گفتمان بر نقش زبان در بازنمایی و بازسازی جهان اجتماعی تأکید می‌کند. به عبارتی درواقع، جهان محصول نظریه‌ها و گفتمان‌ها است و همه‌چیز از طریق گفتمان معنا پیدا می‌کند. مثلاً پس از به وجود آمدن حادثه‌ای طبیعی مردم با توجه به گفتمان‌های مختلف آن را به خشم خدا، سوء مدیریت، خرابی وسایل و ... نسبت می‌دهند و البته دامنه گفتمان به همین معنا بخشی محدود نمی‌شود بلکه مردم براساس هر گفتمان خاص تصمیمات متفاوتی و متناسبی با آن گفتمان می‌گیرند.

نظریه گفتمان به نقش اعمال و عقاید اجتماعی معنادار در زندگی سیاسی می‌پردازد. این نظریه، روشی را که نظام‌های معنایی (گفتمان‌ها) طرز آگاهی یافتن مردم از نقش‌هایشان در جامعه را شکل می‌دهند، بررسی می‌کند و به تجزیه و تحلیل شیوه تأثیرگذاری این نظام‌های معنایی یا گفتمان‌ها بر فعالیت‌های سیاسی می‌پردازد. گفتمان‌ها را نباید ایدئولوژی، به مفهوم سنتی و محدود آن (یعنی مجموعه عقایدی که به وسیله آن عاملان اجتماعی، اعمال اجتماعی سازمان یافته‌شان را توجیه و تشریح می‌کنند) پنداشت. مفهوم گفتمان دربرگیرنده همه انواع اعمال سیاسی و اجتماعی است، از جمله نهادها و سازمان‌ها (هوارث، ۱۳۷۷، ۱۵۷)

ازدیگر پژوهشگران صاحب نظر در زمینه تحلیل گفتمان، تئون ای. ون‌دایک است. البته ون‌دایک عمده پژوهش‌ها و تحلیل‌های خود را در حوزه مطالعات قوم‌مداری و نژادپرستی دنبال کرده است. به همین دلیل در بینش خود نسبت

به مقولهٔ گفتمان، نگاهی قوم‌مدارانه دارد. او در حوزهٔ محتوا در مطالعات گفتمانی دارای آرای بسیاری است (آقاگل‌زاده، ۱۳۸۵، ۶۰).

ون دایک معتقد است وظیفه یا هدف اصلی گفتمان فراهم آوردن توصیفی یکپارچه از این سه بعد اصلی گفتمان است: چگونه کاربرد زبان بر باورها و تعامل تأثیر می‌گذارد و برعکس. چگونه تعامل بر نحوهٔ سخن گفتن مردم تأثیر می‌گذارد و یا چگونه باورها، کاربرد زبان را کنترل می‌کنند. همچنین می‌توان از مطالعات گفتمانی انتظار داشت که علاوه بر به دست دادن توصیف‌های نظام‌مند، نظریه‌هایی برای توضیح مناسبات میان کاربرد زبان، باورها تعامل ارائه کنند (خلیلی، ۱۳۹۲، ۳۲).

خلاصه آن که در تحلیل گفتمان اهمیت متن و رابطه نوشتاری و گفتاری در گستره گفتمان کاملاً روشن است. آنچه در تحلیل گفتمان صورت می‌گیرد، بازسازی متن براساس عناصری همچون زمان، مکان، اندیشه، سیاست، فرهنگ، گرایش‌های فردی و اجتماعی است که در حقیقت خواننده متن بیش از نویسنده و گوینده آن نقش اساسی در این بازسازی دارد. علی‌رغم همهٔ آنچه تاکنون دربارهٔ توانمندی‌های گفتمان مطرح شد، باید اذعان کرد «در هر گفتمان چیزهایی وجود دارد که نمی‌توان آنها را بیان کرد، یا به تصور درآورد»، ولی آنچه می‌توان با یقین گفت این است که تحلیل گفتمان‌های مختلف می‌تواند ما را در راه درک حقیقت و آشنا کردن ما با راه‌های گوناگون وصول به آن یاری کند که خود بسیار حائز اهمیت است (آقاگل‌زاده، ۱۳۸۵، ص ۲۳۳)

نظریهٔ چهارچوب‌سازی:

در قلمرو مطالعات و پژوهش‌های ارتباطی، چارچوب‌بندی به این معناست که رسانه‌ها نه آینه‌ای برای انعکاس واقعیت، بلکه سازنده واقعیت و شکل‌دهنده به آن هستند. بنابراین کار رسانه‌ها تنها انتخاب رویداد و حوادثی خاص از میان رویدادهای زیاد نیست، بلکه معنی دادن به آن نیز هست. رسانه‌ها ناگزیرند حوادث و رویدادها را برای مخاطبان‌شان مهم و بااهمیت نشان دهند و لازمهٔ این کار نیز جای دادن خبر در متن یک روایت یا داستان است. به دیگر سخن، رسانه‌ها به مخاطبان می‌گویند که درباره چه فکر کنند و سپس تا اندازه‌ای چگونه فکر کردن را نیز در چارچوبی که از پیش ساخته و پرداخته شده است به آنان تحمیل می‌کنند

این نظریه، فرایند کنترل انتخابی محتوای رسانه توسط دست‌اندرکاران رسانه‌ای است که می‌گوید چگونه بخش خاصی از محتوای رسانه با معانی بیان حاصل از آن، در یک قالب و بسته‌بندی ارائه می‌شود، به‌گونه‌ای که امکان تعبیر و تفاسیر مطلوب، معین و مشخص را فراهم و تعبیر دیگر را حذف می‌کند؟ چارچوب‌بندی رسانه‌ای به رابطه میان متن و اطلاعات به‌گونه‌ای که معنی خاصی را به ذهن متبادر سازد، اشاره دارد (شیوفل و توکسیری، ۲۰۰۷، ۱۲).

در ساختار کلی، چارچوب‌بندی به شیوه‌های ارائه‌ای اشاره دارد که خبرنگاران و سایر ارتباط‌گران استفاده می‌کنند تا همراه با اطلاعات، نگره‌های پنهان موجود را، برای مخاطبان خود منعکس کنند. معنای این جمله، این نیست که اکثر خبرنگاران مطالب را طوری تنظیم می‌کنند که مخاطبان خود را فریب دهند. در حقیقت، با توجه به محدودیت‌های رسانه‌ای مثل محدودیت زمان و محدودیت فضای انتشار خبر، قاب‌بندی ابزاری ضروری برای خبرنگاران، به منظور کاهش پیچیدگی‌های یک موضوع است (علمداری، ۱۳۸۸، ۴۳).

چارچوب‌ها کارکردهایی دارند. رابرت انتمن^۱ از پژوهشگران ارتباطی دانشگاه جرج واشنگتن امریکا تأکید کرد که چارچوب‌ها برای جلب توجه افراد به برخی عناصر و توجه نکردن به برخی عناصر دیگر به کار می‌رود. او همچنین بر این باور است که «شیوه‌ای که یک موضوع به وسیله آن چارچوب‌گذاری می‌شود باید مشخص کند که مردم چطور یک موضوع را درک و ارزیابی کنند» (انتمن، ۱۹۹۳، ۵۱-۵۸).

چارچوب‌ها یا قالب‌های رسانه‌ای می‌توانند یا به وسیله خود رسانه‌های جمعی یا به وسیله سازمان‌ها و جنبش‌های اجتماعی یا سیاسی ویژه‌ای خلق شوند. پس از آن و از آنجایی که افراد نمی‌توانند به‌طور کامل حوادث و اتفاقات زندگی خود و جهان اطرافشان را درک و تفسیر کنند، روزنامه‌نگاران می‌کوشند از چارچوب‌بندی برای کاهش دادن پیچیدگی‌های مسئله و یا واقعۀ خبری استفاده کنند. این تکنیک رسانه‌ای با در نظر گرفتن مفهوم گرایش و سوگیری در چارچوب‌ها به این موضوع می‌پردازد که چگونه مفهومی که ارائه می‌شود بر انتخاب‌های

مردم تأثیر می‌گذارد. «سوگیری در چارچوب‌بندی عبارت است از ارائه حقایق به شیوه‌ای که تأثیر آن به ارائه یک تصویر غیرواقعی منجر شود یا پیام به سرعت به یک دیدگاه تبدیل شود» (d. Mc, adam, ۱۹۹۶, ۱۳۳).

بر پایه نظریه چارچوب‌بندی، رسانه‌ها افکار عمومی را به سمت‌وسوی موضوعی که دلخواه است، می‌کشاند و آن را در قالب و قالبی خاص ارائه می‌دهند و این کنشگران رسانه‌ای هستند که به ساختن این چارچوب‌ها می‌پردازند. رسانه‌ها و دروازه‌بانان رسانه‌ای، رویدادها و موضوعات مورد پردازش را به شکل مطلوب خود سازمان‌دهی و ارائه می‌کنند و در این ارائه نیز نحوه بیان، انتخاب واژه و لحن، چینش صوت و تصویری که همراه پیام است و... به مدد چارچوب‌های پیش‌ساخته می‌آیند و سرانجام، این مخاطب است که بسته‌ای آماده را دریافت می‌کند و با تصورات قالبی و انگاره‌های از پیش موجود خود به تفسیر و درک پیام دریافتی می‌پردازد. به بیانی ساده‌تر، ما مخاطبان رسانه‌ها مجموعه رویدادها و پدیده‌ها را در چارچوبی خاص می‌بینیم که آنان از پیش برایمان تدارک دیده‌اند. رسانه‌ها با چارچوب‌بندی رویدادها، ساختار شناختی مشخص و تعریف‌شده‌ای را برای مخاطبان فراهم می‌کنند، به گونه‌ای که مفهوم‌سازی آنها از دنیای پیرامون و درکشان از واقعیت، براساس چارچوب‌های رسانه‌ای باشد (مهدی‌زاده، ۱۳۸۹، ۸۲).

فرایند چارچوب‌بندی رسانه‌ها شبیه ساخت چارچوب برای خانه است که متناسب با اشیایی که در آن قرار می‌گیرد، برای آن چارچوبی تهیه می‌شود؛ ارتباط گر نیز متناسب با محتوای پیام خود، قالب و ساختاری را برای آن انتخاب می‌کند (مهدی‌زاده، ۱۳۸۹، ۸۳).

حداقل چهار موقعیت چارچوب‌بندی وجود دارد که می‌بایست مورد مطالعه قرار بگیرد: ارتباط گر، متن، دریافت‌کننده پیام و فرهنگ (انتمن، ۱۹۹۳، ۵۲-۵۳)

شیوه ارائه پیام در قالب نظریه چارچوب‌بندی، به مخاطب در فهم مسائل دشوار و پیچیده یاری می‌رساند و همراه شدن او با پیام را تسهیل می‌کند. هنگامی که ارائه پیام در چارچوب باورها و انگاره‌های ذهنی مخاطب باشد، پذیرش آن آسان‌تر شده و مخاطب در پردازش اطلاعات تازه، آنها را براساس چارچوب‌های ذهنی پیشین طبقه‌بندی و تفسیر می‌کند.

مک کامبز، معتقد است چارچوب‌سازی از پالایش نظریهٔ برجسته‌سازی حاصل شده است. توضیح اینکه اگر بعضی از جنبه‌های یک موضوع برجسته شود و در نتیجه این برجسته‌سازی، رفتارهای مردم تغییر کند، چارچوب‌سازی اتفاق افتاده است. مک کامبز چارچوب‌سازی را سطح دوم برجسته‌سازی تعریف می‌کند (شیوفل و توکسیری، ۲۰۰۷، ۱۴).

روش پژوهش

در این پژوهش، برای تحلیل خبرهای العربیهٔ فارسی و خبرگزاری صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران در مورد کاهش تعهدات برجامی ایران و همچنین رسیدن به لایه‌های پنهان متون خبری، سایت‌های مذکور از روش پژوهشی تحلیل گفتمان با رویکرد ون‌دایک، استفاده شده است.

در روش تحلیل گفتمان، تحلیل‌گر در بررسی یک متن (اعم از نوشتاری، گفتاری و تصویری) از خود متن فراتر رفته و وارد بافت یا زمینه ای که متن در آن خلق شده می‌گردد. این بدان معنی است که از یک سو به روابط درون متن و از سویی دیگر به بافت‌های موقعیتی، اجتماعی، تاریخی و سیاسی متن می‌پردازد. در این روش، فرایندهای تولید و شناخت متن، اثرات متقابل اهل زبان بر یکدیگر و کاربردهای فرهنگی و اجتماعی گفتمان در سطوح متنوع و متفاوتی مورد بررسی قرار می‌گیرد (نیک ملکی، ۱۳۸۴، ۱۰۷).

ون دایک به تحلیل گفتمان به عنوان یک روش، اعتقاد دارد و در پژوهش‌های علوم انسانی، تحلیل گفتمان به مثابه یک روش کیفی استفاده می‌شود نه یک روش کمی. چراکه در روش تحلیل گفتمان با مقادیر آماری، شمارش و کمیت‌ها سرو کار نداریم و در عوض با معناشناسی کاربردی متن مواجه هستیم. در دقت و بررسی یک متن، ملاحظه می‌کنیم که علاوه بر محتوای اصلی متن، یک محتوای ثانویه هم متن را در بر گرفته است که این محتوای ثانویه بوسیله یک روش پژوهشی کیفی، مانند روش تحلیل گفتمان ون دایک، قابل استخراج است. در این روش، باید با لحاظ کردن شرایط و ویژگی‌های زمانی متن، متون نوشتاری و حتی شفاهی را مورد تحلیل، بررسی و ارزیابی دقیق قرارداد و دستاوردهای اندیشه‌ای انسان‌ها مورد بازشناسی و واکاوی توسط محقق قرار گیرد.

در روش تحلیل گفتمان، واحد تحلیل از کلمه فراتر است. واحد تحلیل می‌تواند براساس موضوع، شاخص‌ها، اهداف، متغیرها و مؤلفه‌های تحقیق شامل یک جمله، عبارت، بند، صفحه یا متن کامل باشد (وندایک، ۱۳۸۲، ۲۷).

واحد تحلیل در این تحقیق، متن خبرهای انتخاب‌شده است. هر متن خبر شامل یک بسته خبری در هر صفحه وب است که می‌تواند دربرگیرنده اصل خبر، گزارش و یا تفسیری از خبر باشد. لذا براساس رویکرد ون دایک در تحلیل گفتمان، ابتدا همه متون اخبار و گزارش‌ها و تحلیل‌های خبری مربوط به کاهش تعهدات برجامی ایران در سایت‌های العربیة فارسی و خبرگزاری صداوسیما، در بازه زمانی مورد مطالعه یعنی از روز چهارشنبه ۱۸ اردیبهشت ۱۳۹۸ تا ۲۰ آبان ماه ۱۳۹۸ به‌عنوان جامعه آماری، استخراج شد. در این بازه زمانی ایران در طی چهار گام و مرحله، تعهدات برجامی خود را کاهش داد. در این پژوهش، برای اینکه اخبار و داده‌هایی که مورد پژوهش قرار می‌گیرند به‌خوبی موضع سایت‌های مذکور، نسبت به مسئله کاهش تعهدات برجامی ایران را نشان دهند، از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد. و ما برای انتخاب و نمونه‌گیری اخبار هشت مؤلفه موردنظر ون دایک را معیار قرار دادیم، به نحوی که در ادامه بیان خواهند شد. در نمونه‌های هدفمند یا قضوتی، پژوهشگر واحدهای نمونه‌گیری را به‌صورت ذهنی و با هدف قبلی انتخاب می‌کند. ذهنیت و هدف داور است که احتمال انتخاب یک واحد نمونه‌گیری را برای نمونه معین می‌کند (فرانکفورت و نچمیاس، ۱۳۸۱، ۲۶۴).

در این پژوهش نیز براساس قاعده اشباع عمل شده است. بازه زمانی مورد مطالعه در این پژوهش از ۱۸ اردیبهشت ۱۳۹۸ تا ۲۰ آبان ۱۳۹۸ است، لذا در این بازه زمانی از بین ۱۴۱ خبر سایت العربیة فارسی که موضوع کاهش تعهدات برجامی ایران را پوشش داده بودند ۸ خبر و از بین ۳۲۹ خبر سایت خبرگزاری صداوسیما که به این موضوع پرداخته بودند، ۷ خبر برای تحلیل انتخاب شدند. معیارهای ما در انتخاب این اخبار همان مؤلفه‌های هفت‌گانه گفته‌شده در روش تحقیق است؛ یعنی خبرهایی در اولویت انتخاب قرار خواهند گرفت که این مؤلفه‌ها در آن خبر بارزتر و مشخص‌تر باشد. به‌علاوه چون گزارش‌های تحلیل و تفسیری، گفتمان رسانه را مشخص‌تر بیان می‌کند، این نوع اخبار در اولویت قرار گرفتند. یکی از مراحل اصلی در تحلیل گفتمان، عملیاتی کردن مباحث نظری یا به عبارتی، تعیین

متغیرها برای تحلیل متن و گفتمان است. از آنجایی که این پژوهش برای تحلیل متون کاوی اخبار مربوط به کاهش تعهدات برجامی ایران در سایتهای خبری مورد مطالعه، بر مبنای شیوه تحلیلی و دیدگاههای تئون ون دایک سامان یافته است لذا متغیرها و مقولههای مورد استفاده عبارتاند از: واژگان، افراد و نهادهای مطرح شده در متن، استناد یا ذکر شواهد متن، قطببندی یا غیرسازی (ارزش)های نسبت به خود و دیگری، پیشفرضها، دلالتهای ضمنی (تلقین و تداعی)، مؤلفههای اجماع و توافق در متن، گزارههای اساسی.

بر مبنای رویکرد تحلیل گفتمان تئون ون دایک متنهای خبری که از سایت های مورد مطالعه انتخاب شدهاند، در یک فرم مخصوص برای ثبت و استخراج اطلاعات، منظم شدند. این فرم شامل ۱۰ عنوان است: تاریخ خبر و عنوان خبر و دو عنوان اولیه هستند که مشخص کننده اطلاعات شناسه‌ای متن خبر هستند، هشت عنوان دیگر مؤلفه‌های مورد نظر ون دایک هستند که این مؤلفه‌ها عبارتاند از: افراد و نهادهای مطرح شده در متن، واژگان مثبت و منفی، استناد یا ذکر شواهد متن، پیشفرضها، قطببندی یا غیرسازی (ارزش)های نسبت به خود و دیگری، مؤلفه‌های اجماع و توافق در متن، دلالتهای ضمنی (تلقین و تداعی) و گزاره‌های اساسی. با استفاده از این فرم و استخراج اطلاعات آن، نظام گفتمانی حاکم بر خبرها مشخص شد و مقولات متنی و درون‌متنی متون خبری نیز به دست آمد.

یافته‌های پژوهش

۱. واژگان

بر اساس رویکرد ون دایک در تحلیل گفتمان، چگونگی استفاده از واژه‌ها و استفاده از واژه‌هایی با بار معنایی مثبت و یا منفی، ما را در شناخت بهتر گفتمان مورد نظر سایتهای خبری کمک می‌کند. لذا با قدری توجه بر واژه‌هایی که هر یک از سایت های مورد مطالعه، برای ایران، آمریکا و یا سایر طرفهای برجام استفاده کرده‌اند، درک گفتمان نهفته در دل واژه‌ها آسان‌تر خواهد شد. برای مقایسه بهتر واژه‌ها، می‌توان جدول زیر را بررسی کرد:

جدول شماره ۱. نظام واژگان

نظام واژگان	خبرگزاری صداوسیما	العربیة فارسی	
ایران	مثبت	<p>قاطعانه، وحدت و یکپارچگی، پیروز، تلاش، امید، همکاری، زبان دوستانه، نظام پایدار، منسجم، متحد، صلح و اعتدال، آماده مذاکره، مبارزه با تروریسم، قدرت بزرگ ملی، متعهد به تکلیف، تعامل، امنیت، ثبات، روابط دوستانه، صمیمانه، نقش آفرینی مثبت، ایستادگی، هوشمندانه، صبر و مقاومت، عدم تفرقه، اتحاد و یگانگی، حرکت مثبت اقتصادی، حسن نیت، تعامل سازنده، برداشتن محدودیت، حقانیت، صبر راهبردی، خودکفایی، همکاری، افزایش قدرت، عدم نگرانی، منافع ملی، مقاومت، قدرت، همدردی، پایبندی سختگیرانه به تعهدات، حسن نیت، مخالف تسلیحات هسته‌ای، صلح، ثبات و آرامش، آماده دفاع</p>	<p>پیشرفته، مسالمت‌آمیز، توسعه داخلی، بهبود وضعیت، آرزو، دستیابی به هدف بزرگ، پیشرفته، قادر، آزاد، خواهان گفت‌وگو، تفاهم، همکاری، موفقیت، برنده، موافق، رأی مثبت، اعتماد، آماده گفت‌وگو، کمک به بحران‌زدایی، امید برای منطقه، مخالف جنگ، دفاع، متعهد به تعهدات، آمادگی با هر توان و مقدار، پایبندی</p>
	منفی	<p>تنش آفرینی، باج‌خواهی و تهدید علیه جامعه جهانی، تخلفات، تروریستی، تهدید، برهم زدن امنیت، بی‌ثباتی، توسعه طلب، به تنگ آمده‌اند، مصیبت‌بار، قیضه، ممنوع، هشدار، حامی تروریست، نقض تعهد، متهم، جنگ، حامی شبه‌نظامیان، ناامنی، متهم رویداد تروریستی، تنش، مجبور، قطع امید، دشوار، عقب‌نشینی، زبان، اقتصاد فلج، بدتر، رنج، ناامید، مشکل، تهدید، رد گفت‌وگو، حمایت از تروریسم، محروم، حمایت از رژیم‌های دیکتاتوری، آواره، قتل‌عام، محکومیت‌های بین‌المللی، عواقب وخیم، خطر، تجاوز، پایبند نیست، فروپاشی، دخالت، راه بی‌برگشت، بلاتکلیفی، بی‌تصمیمی، خطرناک‌تر، تهدید آمیزتر، ناامنی، آوارگان، بحران، متوقف</p>	<p>قادر نبودن، پرداخت هزینه، وادار، تحریم و فشار، بن‌بست، فشار اقتصادی، روزهای سخت، شرایط سخت و پیچیده، تسلیم، محدودیت، انشقاق داخلی، سهل‌انگاری تحمیل، خشونت، متهم</p>

ادامه جدول شماره ۱. نظام واژگان

نظام واژگان	خبرگزاری صداوسیما	العربیة فارسی	
آمریکا	مثبت	کدخدا، قدرت، ابرقدرت، عدم عقب‌نشینی، امتیازگیری	صلح‌آمیز، امیدوار، متعهد
	منفی	کلاه‌گذاشتن، فشار، قلدری، عهدشکنی، خروج از تعهد، گروه تندرو، رنج، ارتجاع، شکست، خروج غیرقانونی، ضد برجام، نامتعارف، غیرمعمول، متجاوز، تحمیل جنگ، توطئه، منحوس نامشروع، خیانت و تخلف، تروریسم اقتصادی، زیر پا گذاشتن تعهد، استکبار جهانی، یاس، انزوا، خروج یک‌جانبه، اقدامات تروریستی، ظالمانه، جنگ، زورگویی، ایجاد ناامنی، بدعهدی، مسیر اشتباه، ناکامی، استیصال، چماق، پشیمان، سرنگونی، سقوط، خیال‌بافی، ناکارآمدی، از دست دادن داشته‌ها، نقض، تنش، وخیم	سیاست‌های نادرست، مشکلات، تنگ‌نظری، پشیمان، دبه کردن، پوچ، دشمنی، سنگ‌اندازی، تحمیل، خودداری، خوشش نمی‌آید. ترک گفت‌وگو، عدم رعایت تعهد، غیرقانونی، جنگ
سایر طرف‌های برجام	مثبت	جبران، دوستان ما، تعامل، روابط دوستانه، صمیمانه، جبران، نقش‌آفرینی مثبت، انعطاف، امتیاز ندادن، رویکرد دوستانه	قدرت، نجات، میانجی‌گری، تلاش، استفاده از فرصت، قاطعانه
	منفی	اشتباه کردن، بی‌توجهی، هشدار، پنهان‌جویی، تخلف، عدم تصمیم درست و مستقل، وابسته و دنباله‌رو، کم‌کاری، خروج از تعهد، ناتوان، رنج، ناکافی، عدم عکس‌العمل مسئولانه، عدم اقدام جدی، عدم عمل به وظیفه، ناتوان، نقض تعهدات، وعده‌های توخالی، بدعهدی، فشار، متکبرانانه‌تر، خودخواهانه‌تر، توهین‌آمیزتر، استیصال، مجبور، پلیس بد، عقب‌نشینی، ناکام، سنگ‌اندازی، عدم پایبندی به تعهد	خبیث، دشمنی، عدم اجرای تعهد، منع، عدم واقع‌گرا، تسلیم، ناتوانی، بی‌اعتمادی، نگران، اختلاف، دوراهی سخت، در توان نیست، مجبور، بی‌تفاوتی

۲. قطب‌بندی

هر یک از سایت‌های مورد مطالعه، متناسب با گفتمان خود، قطب‌بندی یا غیر سازی را در نظر گرفته و متناسب با این قطب‌بندی ارزش‌ها و صفاتی به «خود» و «دیگری»، اختصاص داده‌اند. ما برای مشخص‌تر شدن این مرزبندی‌ها، ارزش‌های منتسب به ایران، آمریکا و سایر طرف‌های برجام را در سه دسته جدا

دسته‌بندی کرده‌ایم. در نگاه اول، به نظر می‌رسد العربیه کشورهای اروپایی، آمریکا و متحدانش را در جناح «خود» تعریف می‌کند اما ایران و کشورهایمانند یمن و گروه‌های شبه‌نظامی مانند حماس، حزب‌الله لبنان و... را «دیگری» تعریف می‌کند. در این میان، صداوسیما به وضوح، آمریکا و حامیان منطقه‌ای او مانند عربستان و... را در جناح «دیگری» تعریف کرده است اما درباره اروپا به نحوی دیگر عمل می‌کند. در گام‌های نخستین کاهش تعهدات برجامی صداوسیما، تلاش می‌کند اروپا را در جناح «خود» تعریف کند و با استفاده از عباراتی مانند دوستان ما آنها را مورد خطاب قرار دهد تا از این طریق این‌گونه وانمود کند که آمریکا در خروج از برجام تنهاست و منزوی شده و اروپا آن را حمایت و همراهی نمی‌کند؛ اما به تدریج و با گذر زمان که اروپا به تعهدات برجامی خود عمل نکرده و به نوعی زمینه را برای اعمال فشار حداکثری آمریکا فراهم می‌کند، صداوسیما نیز اروپا را از جناح «خود» به جناح «دیگری» می‌راند. برای اینکه این دسته‌بندی و ارزش‌های منتسب به هر کدام از طرف‌های برجام توسط سایت‌های مورد مطالعه مشخص‌تر شود، این ارزش‌ها در جدول شماره ۲ دسته‌بندی شده است و به این ترتیب، مقایسه آنها نیز ساده‌تر شده است.

جدول ۲. قطب‌بندی و ارزش‌های منتسب به طرف‌های برجام توسط خبرگزاری صداوسیما، العربیه فارسی

قطب‌بندی	خبرگزاری صداوسیما	العربیه فارسی
ارزش‌های منتسب به ایران	مقاومت فعال در برابر آمریکا، اقدام قاطعانه سپاه پاسداران در سرنگونی پهپاد آمریکایی، ایران میز مذاکره را ترک نکرده، مقاومت در برابر ابرقدرت، صبر راهبردی یک ساله، ایران مخالف تسلیحات هسته‌ای، ایران که یکی از کشورهای مهم منطقه خلیج فارس، حامی سیاست صلح، ثبات و آرامش، برای دفاع از کشور خود کاملاً آماده‌ایم، اتحاد بین مسئولین و قوای ایرانی وجود دارد، همچنان مرد صلح و اعتدال هستیم، مقاومت ملت ایران در برابر فشار و زورگویی، گام‌های قاطعانه، استراتژی نظام جمهوری اسلامی ایران؛ تعهد در برابر تعهد، نقض در برابر نقض، تلاش‌های ایران برای برقراری ثبات و مبارزه با تروریسم، امنیت امروز منطقه مروهون تلاش‌های ایران است	باج‌خواهی و تهدید علیه جامعه جهانی، تنش‌آفرینی در منطقه، تهدید دریانوردی بین‌المللی و آبراه‌های دریایی، کاهش تعهدات توسط ایران تلاش برای خروج از وضعیت بلاتکلیفی و بی‌تصمیمی است، ایران می‌خواهد اروپایی‌ها را بر سر دوراهی سختی قرار دهند، خروج ایران طلب‌های جنگ را از طرف آمریکا و اسرائیل به صدا درمی‌آورد، ایران در اثر تحریم‌های آمریکا، با فروپاشی روبرو شده است، دخالت در منطقه، دستیابی ایران به سلاح اتمی، عدم پایبندی به محدودیت‌های برجام، ایران حامی اصلی شبه‌نظامیان حوثی، نقش داشتن در حملات به آرامکو عربستان، فروش سلاح‌های پیچیده

ادامه جدول ۲. قطب‌بندی و ارزش‌های منتسب به طرف‌های برجام توسط خبرگزاری صداسیما، العربیه فارسی

العربیه فارسی	خبرگزاری صداسیما	قطب‌بندی
تخریم‌کنندهٔ ایران، ترامپ مایل نیست شاهد چنین وضعیتی (فروپاشی) ایران باشد، ترامپ متعهد شد که نگذارد تهران «هیچ‌گاه» به سلاح اتمی دست یابد، دولت آمریکا از طریق تخریم ایران توانسته منابع مالی حزب‌الله لبنان را نیز محدود کند، ایالات‌متحده خواهان پیک راه‌حل صلح‌آمیز برای از بین بردن تنش با ایران است	فربکار و قلدر، عدم اجرای تعهدات، در تمام مراحل آمریکایی‌ها دچار شکست شده‌اند، خروج غیرقانونی آمریکا از توافق برجام، تخریم‌های ظالمانه در مسیر تروریسم اقتصادی، اقدام آمریکا در جلوگیری از واردات مواد غذایی و دارویی، انزوای آمریکا در داستان برجام، آمریکا دیگر برگ برنده‌ای ندارد، آمریکا مجبور است با ایران مذاکره کند، آمریکا نقش چماق و اروپایی‌ها نقش هویج را بازی می‌کنند، بر ناکارآمدی اقدام آمریکا به خروج از برجام، سیاست دولت ترامپ در قبال ایران سبب انزوای آمریکا	ارزش‌های منتسب به آمریکا
خنثی‌سازی تحریم‌های آمریکا در توان اروپا نیست، اروپا نمی‌خواهد از سیاست بینابین خود دست بردارد، اروپا تصمیم ایران را فرصتی برای مذاکرهٔ مجدد بر سر برجام می‌داند، پاریس از فعالیت‌های موشکی ایران و دخالت تهران در امور منطقه نگران است، اختلاف فرانسه و آمریکا بر روی روش، اروپا دنبال یافتن راهی برای نجات این توافق است، میانجی‌گری برای رفع مشکل برجام	اروپایی‌ها در بخش سیاسی تا حدودی مستقل از آمریکا بودند اما در بخش اقتصادی وابسته، عدم اجرای تعهدات خود در برجام، اروپا هم در رنج است، اتحادیه اروپا به دنبال کاهش تنش‌ها در منطقه، اروپا خواهان حفظ برجام، وعده توخالی اینستکس بدعهدی غرب، اروپا در عمل از ابتدای خروج ترامپ از برجام در کنار آمریکا قرار گرفت، آمریکا نقش چماق و اروپایی‌ها نقش هویج را بازی می‌کنند، اروپا هیچ قدمی رو بر جلو برنداشت، نوع نگاه اروپا به ایران، هرروز متکبرانه‌تر، خودخواهانه‌تر و توهین‌آمیزتر شد، اروپایی‌ها بلندگوی آمریکایی‌ها هستند، آن‌ها به مذاکره نیاز دارند، هدف و استراتژی (اروپا) با آمریکا یکسان است، اساساً اروپا بنایی برای مقابله با تحریم‌های آمریکا ندارد	ارزش‌های منتسب سایر طرف‌های برجام

۳. افراد و نهادهای مورد استناد در پوشش اخبار کاهش تعهدات برجامی ایران

الف. افراد و نهادهای مورد استناد العربیه فارسی به تفکیک:

ایران:

بیانیهٔ شورای عالی امنیت ملی؛ سخنان حسن روحانی؛ عباس موسوی، سخنگوی

وزارت امور خارجه ایران؛ گزارش خبرگزاری مهر؛ مقام‌های جمهوری اسلامی؛ علی ربیعی، سخنگوی دولت؛ عباس عراقچی، معاون وزیر امور خارجه ایران؛ بهروز کمالوندی، سخنگوی سازمان انرژی اتمی ایران؛ محمدجواد ظریف، وزیر امور خارجه ایران؛ مخالفان دولت حسن روحانی؛ علیرضا میر یوسفی، سخنگوی هیئت ایران در سازمان ملل؛ گزارش خبرگزاری رسمی ایران (ایرنا)،

آمریکا:

ترامپ؛ مایک پومپئو، وزیر امور خارجه آمریکا؛ «سیگال مندلر»، معاون وزیر خزانه‌داری آمریکا؛ پادشاهی عربی سعودی؛ مقامات آمریکایی؛ آژانس بین‌المللی انرژی اتمی؛ اتحادیه اروپا؛ هیئت سعودی در آژانس جهانی انرژی هسته‌ای؛ سفیر سعودی،

سایر طرف‌های برجام:

امانوئل ماکرون؛ جرمی هانت، وزیر امور خارجه بریتانیا؛ روزنامه آلمانی «زوددویچه تسایتونگ»؛ گزارش رادیو فرانسه؛ خبرنگار آلمانی؛ دفتر ریاست جمهوری فرانسه؛ بوریس جانسون، نخست‌وزیر بریتانیا؛ آنگلا مرکل، صدراعظم آلمان؛ بیانیه ریاست جمهوری فرانسه.

ب. افراد و نهادهای مورد استناد خبرگزاری صداوسیما به تفکیک:

ایران:

شورای عالی امنیت ملی؛ پایگاه اطلاع‌رسانی ریاست جمهوری؛ سخنان رئیس‌جمهور ایران؛ فتوای رهبری؛ مقررات بین‌المللی قطعنامه ۲۲۳۱ و توافق برجام؛ مقام معظم رهبری؛ نامه بانک مرکزی؛ دستور رئیس‌جمهور؛ حنیف غفاری، کارشناس مسائل سیاسی؛ قاضی‌زاده، عضو هیئت‌رئیس مجلس شورای اسلامی؛ عبداللهی، کارشناس مسائل سیاسی؛ عراقچی، معاون وزیر خارجه ایران؛ وزیر خارجه ایران (ظریف)؛ فتوای رهبر معظم انقلاب.

آمریکا:

اوباما و کری؛ رئیس‌جمهور آمریکا؛ مایک پمپئو، وزیر امور خارجه آمریکا.

سایر طرف‌های برجام:

آژانس بین‌المللی انرژی هسته‌ای؛ وزیر امور خارجه آلمان؛ نشریه پترولیوم اکونومیست؛ مکرون؛ روزنامه انگلیسی ایندپندنت؛ ژای جون، نماینده ویژه چین در امور خاورمیانه.

۴. پیش فرض‌ها

مهمترین پیش‌فرض‌های مطرح‌شده در سایت‌های مورد مطالعه در پوشش اخبار کاهش تعهدات برجامی ایران عبارت‌اند از:

الف. پیش‌فرض‌های العربیه فارسی در پوشش اخبار کاهش تعهدات برجام:

- ایران صادق نیست و نیت واقعی او معلوم نیست.
- ایران عامل ناامنی در منطقه است و جنگ طلب است.
- آمریکا یک ابرقدرت است که اروپا هم‌توان مقابله با آن را ندارد.
- تهران به دنبال دستیابی به سلاح اتمی بوده و هست و این عامل نگرانی آمریکا و اروپا است.
- ایران در کشورهای منطقه دخالت می‌کند.
- فعالیت‌های موشکی ایران مشکوک و نگران‌کننده است.
- دولت روحانی در ایران مخالفان جدی دارد که با برجام هم مخالف‌اند و ایران در این مسیر اتحاد داخلی ندارد.
- اروپا در تلاش برای نجات و حفظ برجام است.
- فشارهای حداکثری ایران را تحت تأثیر قرار داده است.
- ایران حامی تروریست است.
- وضعیت مردم در ایران بسیار نامطلوب است و حاکمیت به‌جای بهبود این وضعیت درآمد خود را خرج ناامنی در منطقه می‌کند.

ب. پیش‌فرض‌های خبرگزاری صداوسیما در پوشش اخبار کاهش تعهدات برجام:

- اروپا مطیع آمریکاست و آمریکا آنها را فریب می‌دهد.
- تندرهای امریکا، صهیونیسم با این توافق مخالف بودند.
- آمریکا عامل ناامنی در منطقه است و خروج او از برجام باعث تشدید ناامنی‌هاست.
- ایران در سوریه، عراق و افغانستان با تروریسم مبارزه کرده است و ایران عامل ثبات منطقه است نه ناامنی منطقه.
- آمریکا به دنبال براندازی نظام ایران و نابودی ایران است.
- ایران به دنبال ساخت سلاح اتمی نیست.
- برجام دارای منفعت برای تمام دنیاست.
- مقاومت، پایه اصلی راهبرد مقابله با دشمن است و بدون مقاومت داخلی راه به جایی نمی‌بریم.
- تا زمانی که ایران اقدام متقابل قاطعانه انجام ندهد طرف اروپایی و آمریکایی به امتیاز گیری از ایران ادامه می‌دهند. چون تصور می‌کند که برجام برای ایران جنبه حیثیتی دارد.
- ایران به دنبال ترک برجام نیست بلکه خواهان حفظ برجام است چون این توافق برای ایران منافی دارد.
- بر قدرت‌ها که خود سلاح هسته‌ای دارند نمی‌خواهند سایر کشورها به این سلاح‌ها دست یابند تا قدرت آنها اضافه نشود.
- ایران مخالف تسلیحات هسته‌ای و استفاده ایران از انرژی هسته‌ای، صلح‌آمیز است.

۵. افراد و نهادها

افراد و نهادهای نامبرده شده در سایت‌های مورد مطالعه به شرح جدول ۳ است. نکته قابل توجه، نحوه خطاب قراردادن این افراد و نهادها در هر کدام از سایت‌های مذکور است.

جدول ۳. افراد و نهادهای مطرح‌شده در سایت‌های خبرگزاری صداوسیما و العربیة فارسی

قطب‌بندی	برگزاری صداوسیما	العربیة فارسی
ایران	آقای روحانی رئیس‌جمهور، عراقچی معاون وزیر خارجه ایران، رهبر معظم انقلاب، امام خمینی (ره)، وزیر خارجه ایران، شورای عالی امنیت ملی ایران، دولت ایران، شورای عالی امنیت ملی، سپاه پاسداران، دستگاه سیاست خارجی ما، نهادهایی که پیام قدرت ایران را به‌طرف مقابل مخابره می‌کنند، سید امیرحسین قاضی‌زاده هاشمی عضو هیئت‌رئیسۀ مجلس شورای اسلامی، سران قوا، نمایندگان مجلس، رزمندگان بزرگ و دلور، ارتش، سپاه، بسیج ما، دستگاه‌های مختلف در داخل ایران، گروه‌های مخالف دولت، مجلس شورای اسلامی، قوه قضاییه، ملت‌مان، دوستان عزیز ما در دنیا و منطقه، نظام ما، هیئت دولت	شورای عالی امنیت ملی، حسن روحانی، عباس موسوی سخنگوی وزارت امور خارجه ایران، وزارت خارجه ایران، مقام‌های جمهوری اسلامی، علی ربیعی، سخنگوی دولت، عباس عراقچی، معاون وزیر امور خارجه ایران، محمدجواد ظریف، وزیر خارجه ایران، بهروز کمالوندی سخنگوی سازمان انرژی اتمی، مخالفان دولت حسن روحانی، بنشار اسد، علیرضا میر یوسفی سخنگوی هیئت ایران در سازمان ملل، شبه‌نظامیان حوثی، مسئولان ایرانی و خانواده‌های آن‌ها، دانشجویان دانشگاه شریف، مقام‌های ارشد حکومتی ایران، اعضای هیئت‌های نمایندگی ایران، علی خامنه‌ای رهبر ایران، اعضای مجلس خبرگان رهبری، روحانیونی که کشور را قبضه کرده‌اند، حکومت ایران، رژیم ایران
آمریکا	ترامپ، رئیس‌جمهور آمریکا، دولت ترامپ، کاخ سفید، نماینده ویژه آمریکا در امور ایران، مایک پمپئو، وزیر امور خارجه آمریکا، دموکرات‌ها، اوباما و کری و بقیه مقامات آمریکایی، دولت منحوس نامشروع، ملت آمریکا، صهیونیست‌ها، گروه تندروی داخلی آمریکا، اپیک، دوستان آمریکا، متحد آمریکا، کانادا، گروه تندرو در داخل کاخ سفید، آمریکا و متحدان آن، عربستان سعودی	دونالد ترامپ، آمریکا و اسرائیل، دونالد ترامپ رئیس‌جمهوری آمریکا، مایک پومپئو وزیر امور خارجه آمریکا، ایالات‌متحده آمریکا، رئیس‌جمهوری اوباما، کاخ سفید، «سیگال مندلکر»، معاون وزیر خزانه‌داری آمریکا در امور تروریسم، مرکز مطالعات راهبردی و بین‌المللی، وزارت امنیت داخلی، اسرائیل، زندانیان آمریکایی، یک دو تابعیتی آمریکایی- لبنانی، مقامات آمریکایی، برابان هوک، نماینده ویژه وزارت خارجه آمریکا
سایر طرف‌های برجام	آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، کشورهای اروپایی، ژای جون نماینده ویژه چین در امور خاورمیانه، آژانس، وزیر فرانسوی، شرکت‌های اروپایی، ماکرون، اروپایی‌ها، دادگاه بین‌المللی، چین و روسیه، «هایکو ماس» وزیر امور خارجه آلمان، کشورهای اروپایی، اتحادیه اروپا، شورای امنیت سازمان ملل، آژانس (انرژی اتمی)، فرانسه و انگلیس، کشورهای دوست و ۵ کشور باقی‌مانده، همه دوستان ما و کشورهای اروپایی، مهاجرین، کشورهای ۵+۱، سران پنج کشور باقیمانده، کارآفرینان جهان	امانوئل ماکرون رئیس‌جمهوری فرانسه، طرف‌های اروپایی، کشورهای مخاطب ایران، اروپایی‌ها، روسیه، جرمنی هانت وزیر امور خارجه بریتانیا، فدریکا موگیرینی، مسئول سیاست خارجی اتحادیه اروپا، بازسان آژانس، بریتانیا، فرانسه، آلمان، سران گروه هفت، امضاکنندگان اروپائی برجام، جامعه بین‌المللی، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، همه شرکت‌های اروپایی، اتحادیه اروپا، دفتر ریاست جمهوری فرانسه، بوریس جانسون نخست‌وزیر بریتانیا، آنگلا مرکل صدراعظم آلمان، مجمع عمومی سازمان ملل متحد، مسئولان کشورهای جهان سوم و همسایگان آمریکا، کشورهای منطقه، قدرت‌های اروپایی، وزرای خارجه اتحادیه اروپا، روسیه و چین

بحث و نتیجه‌گیری

سایت العربیه فارسی در انتشار اخبار خود معتقد است پس از خروج آمریکا از برجام، ایران در یک بلا تکلیفی و بی تصمیمی گرفتار شده است، چراکه از یک طرف تحت فشار تحریم‌های آمریکا قرار دارد و از طرفی دیگر بنا به تعهداتی که در برجام داده است برنامه‌های هسته‌ای خود را متوقف کرده است و حال، ایران با کاهش تعهدات برجامی خود اروپا را تحت فشار قرار داده است تا مقابل آمریکا بایستد و تحریم‌ها را لغو کند اما اروپا هم توانایی مقابله با آمریکا را ندارد و نمی‌تواند به ایران کمک کند. لذا ایران برای خروج از این وضعیت ممکن است دست به اقداماتی بزند که منطقه را ناامن کند و موجب هجوم آوارگان به اروپا شود تا این‌گونه امتیازات لازم را از طرف مقابل بگیرد و اگر ایران نتواند به این هدف خود برسد، منطقه را ناامن می‌کند. لذا می‌توان گفت گفتمان ایران هراسی، در العربیه فارسی دنبال می‌شود. با توجه به این مطلب، العربیه معتقد است آمریکا و اروپا برای محدود کردن ایران، با یکدیگر هماهنگ هستند اما اختلاف روش هم دارند. لذا خروج آمریکا از برجام به نوعی قابل توجیه است چراکه آنها برای محدود کردن برنامه‌های موشکی و دخالت‌های ایران از برجام خارج شده‌اند.

العربیه فارسی در خبری از سخنان وزیر خارجه ایران نهایت بهره‌برداری را انجام می‌دهد و با پیوند آن به سخنان مقامات آمریکایی، وضعیت کنونی ایران را نتیجه حمایت او از تروریسم و ایجاد ناامنی در منطقه به واسطه حمایت از حزب‌الله لبنان، حماس فلسطین و بشار اسد در سوریه نشان می‌دهد. العربیه حتی ایران را متهم به استفاده ابزاری از پناهندگان و اجبار آنان به جنگ در سوریه می‌کند و به این وسیله تلاش می‌کند گفتمان ایران تروریست را برای مخاطبان خود تبیین کند. این سایت برای تقویت این گفتمان از اتفاقات آرامکو عربستان و توقیف کشتی انگلیسی نیز نهایت استفاده را می‌کند. العربیه در همین خبر با برجسته‌سازی اعتراف دکتر ظریف، وزیر امور خارجه ایران مبنی بر خروج همه شرکت‌های اروپایی از ایران تلاش می‌کند ایران را در انزوای بین‌المللی نشان دهد تا العربیه هم گفتمان ایران منزوی را دنبال کرده باشد. جالب اینجاست که العربیه معتقد است، اروپا به دنبال حفظ برجام است اما این ایران است که با نقض برجام به دنبال خروج از برجام است. العربیه، از طرفی با بحرانی توصیف کردن وضع ایران، ایران

را در آستانهٔ جنگ و با اقتصاد فلج و شدیدترین تحریم‌ها، درمانده به تصویر می‌کشد و معتقد است ایران حتی توقع ندارد طرف مقابل، همه تعهداتش را عمل کند بلکه فقط آرزو دارد اجازه بدهد ایران نفت بفروشد. این‌همه همان گفتمان ایران ضعیف است. همچنین العربیه، امیدوار است ایران تحت فشارها و تحریم‌ها مجبور به عقب‌نشینی از مواضع خود شده و به تدریج برای مذاکره جدید و الحاق اضافه‌هایی به برجام آماده شود که این اضافه‌ها می‌تواند همان چیزی باشد که آمریکا به خاطر آنها از برجام خارج شد.

در مقابل، سایت خبرگزاری صداوسیما در پوشش اخبار کاهش تعهدات بیشتر بر گزارش‌ها و مصاحبه با مسئولان استوار است و سخنان مقامات و مسئولان را محور کار خود قرار داده و کمتر به ارائه تحلیل و تفسیر می‌پردازد. با این حال، آنچه از نحوه انتخاب و بازتاب مصاحبه‌ها مشهود است این است که این سایت خبری کاهش تعهدات برجامی توسط ایران را نتیجه خروج آمریکا از برجام و بدهدی اروپا می‌داند. سایت خبرگزاری صداوسیما معتقد است پس از خروج آمریکا از برجام، ایران به مدت یک سال صبر استراتژیک را مبنای کار خود قرارداد. صبر استراتژیک، عبارتی است که در بازه زمانی مورد مطالعه، سایت خبرگزاری صداوسیما از آن برای توضیح عدم اقدام مؤثر ایران، در طول یک سال پس از خروج آمریکا از برجام استفاده می‌کند. سایت خبرگزاری صداوسیما تأکید دارد که ایران از برجام خارج نشده است و تنها تعهدات خود را در چند مرحله کاهش داده است و برجام را حفظ کرده است اما این امریکاست که از برجام خارج شده است. در گام‌های اولیهٔ کاهش تعهدات، سایت خبرگزاری صداوسیما حساب اروپا از آمریکا را جدا می‌داند و معتقد است اروپا هرچند به تعهداتش عمل نکرده است اما تلاش خود را برای حفظ برجام می‌کند و با آمریکا همراهی نمی‌کند. در واقع سایت خبرگزاری صداوسیما تلاش می‌کند از این طریق، آمریکا را در خروج از برجام، تنها و در انزوا توصیف کند و انگاره آمریکای منزوی را در برابر ایران منزوی قرار دهد که به نظر می‌رسد در این مسیر موفق نیست. سایت خبرگزاری صداوسیما، آمریکا را عامل ناامنی و حامی تروریست در منطقه می‌داند و تأکید دارد که ایران در کشورهایمانند عراق و سوریه و افغانستان با تروریست مبارزه کرده است در حالی که آمریکا حامی تروریست است. لذا گفتمان آمریکای تروریست مورد تأکید این سایت

خبری است. تروریسم اقتصادی، عبارت دیگری است که سایت خبرگزاری صداوسیما برای توصیف فشارهای حداکثری آمریکا بر ایران، استفاده می‌کند و در راستای همین گفتمان است. گفتمان مقاومت و مقابله با استکبار که همان گفتمان ضد امپریالیسم است، در پوشش اخبار کاهش تعهدات برجامی ایران در سایت خبرگزاری صداوسیما است که مورد تأکید قرار گرفته و نوع تیترها و انتخاب مطالب از میان سخنان مقامات ایران به نحوی است که این دو گفتمان برجسته شود. سایت خبرگزاری صداوسیما تنها را ایران را مقاومت فعال می‌داند و معتقد است این مقاومت باید همراه با اقتدار و اقدامات قاطعانه باشد زیرا تنها در این صورت است که طرف مقابل، چماق خود را از سر ایران برمی‌دارد و حاضر است به تعهدات خودش عمل کند.

این سایت خبری تفاوت مقاومت فعال با مقاومت عادی را این‌گونه بیان می‌کند که: «در مقاومت عادی یا صرف در بهترین حالت ممکن، محاسبات رقیب را به هم می‌زنیم سپس تاکتیک‌های رقیب عوض می‌شود و قواعد بازی تغییر می‌کند و زمین بازی تغییر نمی‌کند اما در «مقاومت فعال» باورهای رقیب را به هم می‌ریزیم و زمانی که باورهای رقیب به هم‌ریخت، راهبردهای او به هم می‌ریزد و سپس می‌توانیم زمین بازی را عوض کنیم».

در ادامه باید اضافه کرد که سایت مذکور، معتقد است آمریکا عامل تنش‌های خاورمیانه است و هرچند تلاش می‌کند ایران را عامل تنش‌ها معرفی کند اما دنیا این مطلب را نپذیرفته و آمریکا در این موضوع در انزوا قرار دارد. تأکید بر گفتمان آمریکاستیزی، از مهم‌ترین اهداف سایت خبرگزاری صداوسیما است.

صداوسیما، با تأکید بر گفتمان اقتدار، اقتدار ایران در دفاع از کشور و برقراری امنیت در منطقه را برجسته‌سازی می‌کند و از طرفی بر گفتمان صلح‌طلبی ایران در مقابل تنش‌زایی آمریکا در منطقه تأکید دارد که این در مقابل آن چیزی قرار دارد که رسانه‌های غربی علیه ایران تبلیغ می‌کنند. حرام دانستن سلاح‌های هسته‌ای و اهداف صلح‌آمیز ایران در تلاش به دستیابی به انرژی هسته‌ای واردی است که به گفتمان صلح ایران مهر تأیید می‌زند.

منابع و ماخذ

- آقاگل زاده، فردوس (۱۳۸۵). تحلیل گفتمان انتقادی، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، تهران.
- خانجانی، مهرناز (۲۰۱۷). پوشش خبری رسانه‌ها و انتخاب منابع اخبار در مباحث سیاست خارجه آمریکا؛ مطالعه موردی توافقی‌نامه ایران (برجام)، پایان‌نامه دکتری، دانشکده ارتباطات دانشگاه ایلنویز شمالی، آمریکا.
- خلیلی، عابد (۱۳۹۲). مقایسه گفتمان پایگاه‌های الجزیره انگلیسی و پرس تی وی در مورد پوشش خبری درگیری‌های سوریه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه صداوسیما، تهران.
- دهقان، علیرضا؛ با همکاری حمید عبدالهیان و نورالدین رضوی زاده (۱۳۷۸). بررسی رابطه میان افکار عمومی و رسانه، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، تهران.
- شکرخواه، یونس (۱۳۸۱). خبر، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها. تهران.
- شیرزادبان، احمد (۱۳۹۸). مقایسه نحوه پوشش اخبار خروج آمریکا از برجام در وبسایت‌های پرس‌تیوی و سیانان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه صدا و سیما، تهران.
- علمداری، مهرداد (۱۳۸۸). «فریمینگ» یا «قاب بندی» چیست؟، مجله کتاب ماه علوم اجتماعی. فرانکفورت، چاو؛ نجمیاس، دیوید (۱۳۸۱). روش‌های پژوهش در علوم اجتماعی، (مترجم: فاضل لاریجانی و رضا فاضل). سروش. تهران.
- قاسمی‌نسب، رضاعلی و همکاران (۱۳۹۸). تحلیل زبان‌شناسی خروج آمریکا از برجام در گفتمان دوشبکه العربیه و المنار، نشریه جستارهای زبانی.
- گودرزی، حسن (۱۳۸۹). مقایسه گفتمان خبری خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا) و سایت بی‌بی‌سی فارسی در مورد اخبار هسته‌ای (با تأکید بر مسئله ساخت تأسیسات هسته‌ای قم «فردو»). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه صداوسیما. تهران.
- مطهرنیا، مهدی (۱۳۹۰). ناکارآمدی در فرایند دیپلماسی عمومی، زمانه دور جدید، پژوهشکده فرهنگ و علوم انسانی، شماره ۱۰۱.
- مکدامل، دایان (۱۳۸۰). مقدمه‌ای بر نظریه‌های گفتمانی، (مترجم: حسینعلی نودری)، نشر فرهنگ گفتمان، تهران.
- مولانا، حمید (۱۳۷۵). جریان بین‌المللی اطلاعات، (مترجم: یونس شکرخواه). تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
- مهدی‌زاده، سید محمد (۱۳۸۹). نظریه‌های رسانه: اندیشه‌های رایج و دیدگاه‌های انتقادی، نشر همشهری، چاپ اول، تهران.
- مهدی‌زاده، سید محمد (۱۳۸۰). تصویرسازی منفی رسانه‌های غرب از جهان اسلام و ملل شرق تهران: فصلنامه رسانه، سال دوازدهم، شماره سوم، شماره ۴۷.
- نیک‌ملکی، محمد (۱۳۸۴). تحلیل گفتمان اخبار شبکه‌های العالم و الجزیره با تأکید بر رویدادهای عراق، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه صدا و سیما، تهران.
- ورنر، سورین؛ و تانکارد، جیمز (۱۳۸۳). نظریه‌های ارتباطات، (مترجم: علیرضا دهقان). تهران: دانشگاه تهران.
- ویندال، سون و همکاران (۱۳۸۷). کاربرد نظریه‌های ارتباطات، (مترجم: علیرضا دهقان)، نشر جامعه‌شناسان، تهران .

ون دایک، تئون ای (۱۳۸۲). مطالعاتی در تحلیل گفتمان، دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها، تهران. هوارث، دیوید (۱۳۷۷). نظریه گفتمان، تهران: فصلنامه علوم سیاسی، شماره ۲. هوسمن، کارل (۱۳۷۶). بحران وجدان، (مترجم: داود حیدری)، انتشارات رسانه، تهران.

AL-Qudaimi, Khansa (2013). *Critical Discourse Analysis of BBC English vs. Arabic News Websites*, Al-Imam Muhammad Ibn Saud University

Entman, M.R. (2010). *Condemned to Report the Media and the Accountability Gap in Iraq War Policy*, In Sigrid Koch ° Baumgartner and Katrin Voltmer (eds) *Public Policy and Mass Media*, New York, Routledge Press, pp. 194-214.

Mc adam.d.(1996). *The framing functions of movement tactics*. New York: Cambridge university press.

Scheufele, D.A. & Tewksbury, D. (2007). *Framing, Agenda Setting, and Priming: The Evolution of Three Media Effects Models*. In *Journal of Communication*, Vol. 57, No.1, pp. 9-20.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پروفیسر شہناز گل خان
پرنسپل جامعہ اسلامیہ اسلامیہ